

ПРЕВЕНТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті автор аналізує останні дослідження стосовно сутності, змісту та особливостей превентивного фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: превентивне виховання, превентивне фізичне виховання, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Сьогодні проблема підростаючого покоління набула особливої актуальності через стійку тенденцію до його погіршення. У зв'язку з цим зростає роль превентивного фізичного виховання з метою первинної профілактики захворювань дошкільників – керованої діяльності, що забезпечує теоретичну та практичну реалізацію заходів попередження відхилень у стані здоров'я дитини.

Вперше про превентивну педагогіку як нову галузь знань у педагогіці йшлося на Міжнародній науково-практичній конференції у Болгарії у вересні 2003 року [8]. Саме тоді було прийнято рішення розглядати превентивну педагогіку як систему знань, що передбачає розкриття впливу на індивідуума різноманітних соціальних інституцій і забезпечення йому фізичного, духовного, соціального розвитку, формування відповідальної поведінки, ціннісних орієнтацій, захисних реакцій на негативні впливи довкілля у процесі соціалізації [8]. Певною мірою уточнює розуміння сутності превентивного виховання інформація Б. Блума [9, с. 3], – це науково обґрунтовані та своєчасно вжиті заходи із запобігання життєвим негараздам; збереження, підтримки, захисту нормального рівня життя і здоров'я індивіда; сприяння у досягненні поставленої мети та розкритті його внутрішнього потенціалу. Педагоги Г. Амман, С. Беличева, В. Бочарова, Ф. Гельмут, С. Саррі та ін. превентивне виховання розглядають як науково обґрунтовані і своєчасно вжиті заходи, спрямовані на запобігання асоціальної поведінки та збереження здоров'я дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в Україні ідею превентивного виховання розвивають В. Оржеховська, Н. Максимова, М. Окаринський, В. Приходько, В. Кашуба, Т. Круцевич, Г. Апанасенко, Л. Галаманжук та ін.

На сучасному етапі основою розвитку цього напрямку педагогічної науки в Україні є розроблена у 1998 р. "Концепція превентивного виховання дітей і молоді", – нова філософія виховання, що передбачає позитивну соціалізацію дитини у складних, несприятливих умовах взаємодії з довкіллям. Зокрема цією авторкою відзначається, що основними завданнями превентивного виховання повинні бути: стимулювання дітей до здорового способу життя і позитивної соціальної орієнтації; сприяння валеологізації навчального процесу, – формування з раннього віку навиків охорони дитиною свого життя; зміцнення її здоров'я, використовуючи технології навчання і виховання, що мають здоров'язбережувальний зміст; розвиток національної мережі шкіл сприяння здоров'ю.

За інформацією деяких дослідників [6, с.8] у сучасній психолого-педагогічній літературі превентивне виховання часто ототожнюють із профілактикою, – сукупністю заходів, спрямованих на збереження та зміцнення нормального стану. Іншими словами профілактика передбачає збереження вже наявного стану, використовуючи комплекс заходів, який передусім не дозволяє йому погіршитися, у кращому випадку – покращити наявний стан. Превентивні заходи (у нашому випадку виховання) спрямовані на запобігання виникненню стану, що заздалегідь відомий та з різних причин розглядається як неадекватний. Тому, на нашу думку, не можна ототожнювати превентивне виховання та профілактику. В. Приходько вбачає різницю між поняттями "превенція" та "профілактика": "превентивне виховання" є випереджувальним застережливим процесом, а профілактика – запобіжним, захисним, охоронним [9, с.14].

За своєю науковою спрямованістю теорія і методика фізичного виховання є складовою частиною педагогічних наук та має тісний зв'язок із загальною та дошкільною педагогікою, дидактикою та особливо педагогікою виховання, яка розглядає фізичне виховання як один із напрямків виховання підростаючого покоління. Тому наукові надбання педагогіки виховання можуть мати практичне застосування у фізичному вихованні дітей та молоді. А зміст спеціальних понять теорії і методики фізичного виховання, на думку Е. Вільчовського, не є постійним, він уточнюється та поглиблюється у зв'язку з розвитком науки про фізичне виховання та його практичне застосування [2]. Теорія і методика фізичного виховання, як галузь наукового пізнання, міцно пов'язана з педагогікою (загальною, віковою), а зміст занять фізичними вправами не є сталим, а постійно уточнюється, коригується в зв'язку з розвитком науки [10, с.13]. Тому правомірним є виокремлення такого завдання фізичного виховання дошкільників як запобігання негативній зміні певних показників фізичного, психоемоційного станів, психофізіологічній функцій, соматичного здоров'я, оскільки відмінні від необхідних параметри цих характеристик є причинами неадекватної адаптації таких дітей до навчання у початковій школі.

Ця позиція знайшла своє відображення у наукових розробках В. Оржеховської, В. Приходька, Т. Круцевич, через які простежується ієрархія застосування терміну "превентивний": "превентивна освіта", "превентивна педагогіка", "превентивне виховання", "превентивна спрямованість фізичного виховання" [4; 7; 9].

Вперше у теорії і методиці фізичного виховання поняття "превентивне" було запропоновано Т. Круцевич, яка вважає, що превентивна спрямованість фізкультурно-оздоровчої роботи забезпечує первинну профілактику найбільш поширених захворювань та вторинну профілактику вже існуючих хронічних захворювань і вирішує дві групи завдань: укріплення здоров'я, підвищення опірності організму

до несприятливих умов зовнішнього середовища, підвищення фізичної працездатності і витривалості та специфічні – попередження професійних чи найбільш поширених захворювань. Загострення конкретних хронічних захворювань [4, с. 110].

Формулювання мети роботи (постановка завдань). Доцільність і необхідність виокремлення превентивної спрямованості фізичного виховання та ефективність розроблення на цій основі програм відповідного змісту підтверджується інформацією літературних джерел та підтверджена експериментально. В останньому випадку відзначаємо, що такі дослідження поодинокі, а пропоновані програми адресовано старшим дошкільникам [6], учням других [3] та других-четвертих (В. Крамская) класів. Проте їхня інформація може бути використана для створення уявлення про організаційно-методичні положення формування та реалізації програм превентивного змісту під час фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з останнім проаналізували інформацію фахівців провідних країн світу та виявили, що одним із ефективних засобів запобігання (превенції) негативного впливу навчального середовища на організм дитини є раціональний розподіл у режимі дошкільного навчального закладу розумової діяльності та відпочинку, де останній відбувається активно, а саме у вигляді фізичної активності. Частково відповідь на це питання знаходимо у дослідженнях означеної спрямованості (Г. Єдинак, Л. Галаманжук, О. Ключ). Зокрема авторка звертає увагу на таке: при формуванні оптимального (в аспекті підвищення чи підтримання на досягнутому рівні РП) режиму навчання і відпочинку, що передбачає використання визначених форм фізичного виховання, необхідно враховувати дані щоденної протягом навчальних тижнів динаміки РП учнів других класів у різні періоди навчального року. При формуванні та реалізації змісту визначених форм використовують алгоритм організаційної та методичної складових, що містять комплекси проектувальних операцій і виконуються у встановленій послідовності. Використовуючи їх у першому випадку визначають: форми занять, їх місце у навчально-виховному процесі протягом певних днів і тижня в кожному семестрі; місце харчування дітей у режимі навчального дня; заходи зі взаємодії вчителя фізичного виховання і початкових класів для забезпечення останніх рекомендаціями з реалізації форм занять, якими вони здійснюють керівництво, а також цих учителів із батьками для реалізації дітьми фізичної активності; необхідну матеріально-технічну базу до початку навчального року; оптимальну організацію дітей до початку кожного уроку фізичної культури. Проектувальні операції методичної складової передбачають визначення: мети і завдань занять; компонентів психофізичного стану для корекції; побажань дітей щодо певних видів вправ і їх урахування на уроках; послідовності розвитку фізичних якостей у навчальному році; дозування вправ на кожному уроці серії певної спрямованості й занять удома; стимулів для мотивації до фізичної активності; термінів і змісту педагогічного контролю.

Підтвердження ефективності врахування більшості зазначених положень при формуванні та реалізації змісту фізичного виховання превентивної спрямованості знаходимо у дослідженні Н. Маляр [6].

Результати іншого дослідження [5] засвідчують високу ефективність в підвищенні адаптаційних можливостей дітей 6–7-и років до навчання нетрадиційних для фізичного виховання видів рухової діяльності, методик і комплексів вправ, зокрема дихальних, елементів хатха-йоги, психорегулюючих.

Висновки іншого дослідження свідчать про значний позитивний ефект використання навчально-ігрового середовища як способу організації фізичної активності 6-річних дітей для успішного вирішення завдання із забезпечення їхньої готовності до навчання у початковій школі.

Що стосується організаційно-методичного забезпечення, пов'язаного з формуванням змісту занять фізичними вправами превентивної спрямованості, то, враховуючи наявну інформацію, оптимальним у цьому випадку є програмування. Передусім це зумовлено призначенням програмування у фізичному вихованні – оптимізувати управління процесом покращення соматичного здоров'я, фізичних якостей, функціональних можливостей, а також формування знань, умінь і навичок зазначається. Водночас, як зазначають дослідники [3; 5; 10], доцільність і необхідність використання програмування при формуванні змісту занять фізичними вправами у різних формах полягає у можливості зменшити експромти вчителя і забезпечити так досягнення запланованого результату.

З іншого боку необхідність використання програмування при формуванні змісту занять фізичними вправами – наявність у нашому випадку інформації про поточні та підсумкові показники дітей у перший рік навчання, – їхні цільові (модельно-цільові) характеристики. Вони є однією з обов'язкових складових програмування та умов здійснення корекції змісту у випадку розбіжності запланованого та одержаного результатів. Водночас відзначимо важливу особливість, а саме те, що у нашому випадку необхідно не досягти запланованого результату, оскільки адаптація неадекватна, а навпаки – запобігти такій адаптації, сприяючи утворенню адекватної.

На сучасному етапі програмування розглядається як процес підготовки до вирішення поставлених завдань, що передбачає складання "плану вирішення завдання" у вигляді набору операцій (алгоритмічне описання операцій), опис "плану вирішення завдання" (складання програми) і трансляція програми у вигляді послідовних дій. Щодо поняття "програма", то воно має декілька значень: зміст і план діяльності, коротке викладення змісту навчального матеріалу, опис алгоритму вирішення завдання [1]. Практика застосування основ програмування у фізичному вихованні, зокрема у програмованому навчанні рухових дій засвідчує, що одна з основних операцій при формуванні певної програми – визначення алгоритму програмування. Так у програмах, спрямованих на вирішення завдань лікувальної фізичної культури, алгоритм містить такі операції з визначення для кожного заняття: інтенсивності виконання фізичних вправ, кратності й тривалості, типу фізичної активності, загальної тривалості програми, врахування чинників, що впливають на результат, заходів безпеки під час занять.

Певні операції, що можуть увійти до складу алгоритму формування програми, спрямованої на покращення показників фізичного стану дітей, повинні передбачати визначення періодів природного розвитку фізичних якостей; взаємозв'язки між їх приростом [2, с. 38], мінімально достатніх обсягу й

інтенсивності фізичного навантаження, що в окремому занятті забезпечують термінову адаптацію, а також кількості занять з оптимальними параметрами навантажень, реалізація яких сприятиме утворенню кумулятивної адаптації певної спрямованості. Водночас необхідно узгодити спрямованість фізичних навантажень і зміст навчального матеріалу, урахувати мотиви й інтереси дітей, пов'язані з фізичною активністю, індивідуальні особливості вияву морфофункціональних показників та реакції організму на фізичні навантаження [4, с.12].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Вищезазначене свідчить, що вирішення завдання з превенції негативного впливу навчального середовища на організм дитини в перший рік навчання у початковій школі значною мірою залежить від його організації, а саме наскільки раціональним є режим навчальної діяльності та відпочинку у вигляді фізичної активності. Це сприятиме, передусім запобіганню втомі й стомленню – вагомим чинникам неадекватної адаптації дітей до навчальної діяльності. Водночас необхідно забезпечити цілеспрямований вплив на фізичний і психоемоційний стани дитини у напрямі їх поліпшення, оскільки вони є іншими важливими чинниками, що визначають адекватність адаптації дітей до навчальної діяльності в перший рік навчання. Визначальну роль тут відводять урокам, заняттям у секціях із видів спорту, самостійним заняттям фізичними вправами вдома.

Отже, хоча в літературі немає чіткої позиції щодо сутності, змісту та особливостей превентивного фізичного виховання дошкільників, все ж існуючі джерела можуть слугувати основою удосконалення та розширення теоретичної бази та є підґрунтям для створення програми превентивного фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Використані джерела

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і гол. редактор В. Т. Бусел. – Київ-Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Е. С. Вільковський, О. І. Курок. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2005. – 428 с.
3. Клюс О. А. Організація і методика корекції психофізичного стану учнів других класів у процесі фізичного виховання : навч. посіб. / Клюс О. А., Галаманжук Л. Л., Єдинак Г. А. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2013. – 204 с.
4. Круцевець Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : [підруч. Для студ. вищ. навч. закл. фіз. вих. і спорту] : у 2 т. / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008. – Т. 2. – 366 с.
5. Лясота Т. І. Підвищення адаптаційних можливостей дітей 6–7 років до умов навчання в початковій школі засобами фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / Т. І. Лясота. – К., 2012. – 21 с.
6. Маляр Н. С. Організаційно-методичні основи превентивного фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / Н. С. Маляр. – Л., 2014. – 20 с.
7. Оржеховська В. М. Сучасні орієнтири превентивної педагогіки / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко // Вісник АПН України "Педагогіка і психологія". – 2005. – № 2 (47). – С. 17–25.
8. Превентивна педагогіка като научно познание. – София : Компливес-ЛМ, 2003. – 582 с.
9. Приходько В. М. Превентивна педагогіка / В. М. Приходько // Виховна робота в школі. – 2006. – № 3. – С. 2–5; 14–19.
10. Шиян Б. М. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті : навч. посіб. / Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2012. – 280 с.

Babyuk S.

PREVENTIVE PHYSICAL EDUCATION PRE-SCHOOL CHILDREN

The article examines recent research concerning the nature, content and features preventive physical education of preschool children. In its scientific orientation theory and methodology of physical education is an integral part of teaching science and has a close connection with the general and pre-school pedagogy, didactics and pedagogy especially education, which deals with physical education as one of the areas of education of the younger generation. Because scientific heritage education pedagogy may have practical application in the physical education of children and youth. Although in the literature there is no clear position about the nature, content and features preventive physical education preschool, still existing sources can serve as a basis for improvement and expansion of the theoretical base and is a base for the creation of a preventive program of physical education of preschool children.

Key words: preventive education, preventive physical education, pre-school children.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2014 р.